

<https://doi.org/10.15407/uhj2024.02.132>

УДК 321.013:321.01:003.5(477)

Станіслав КУЛЬЧИЦЬКИЙ

доктор історичних наук, професор, головний науковий співробітник,
відділ історії України 20—30-х рр. ХХ ст.,

Інститут історії України НАН України (Київ, Україна)

s_kul@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0001-7561-5374>

ДЕРЖАВОСУСПІЛЬСТВО ЯК ФУНДАМЕНТ БІЛЬШОВИЦЬКОЇ СИСТЕМИ ВЛАДИ І ВЛАСНОСТІ

Мета — обґрунтування суті неологізму «державосупільство», який виник для означення феномену більшовицької системи влади і власності. В радянські часи ця система йменувалася соціалізмом / розвинутим соціалізмом, тобто «першою фазою» Марксового комунізму з розподілом матеріальних благ згідно зі вкладеною працею. **Методологія** полягає у застосуванні критичного переосмислення стандартних положень марксизму-ленінізму, які утверджували нерозривний зв'язок створеного у СРСР більшовицького режиму й побудованого цим режимом соціально-економічного ладу з революційним марксизмом доби «Маніфесту Комуністичної партії» К. Маркса та Ф. Енгельса. **Наукова новизна.** Доводиться світоглядна прірва між утопічним у своїй основі марксистським ученням про комунізм і реальним змістом запровадженій В. Ленінін та розвинутій його наступниками системи влади і власності, яка фігурувала під назвою «соціалістичного будівництва». Здійснені в Росії й у поневоленіх нею національних республіках три послідовні експропріації (партії більшовиків — її вождями, партією більшовиків — радянської держави, державою-комуністичною — радянського суспільства) обумовили привласнення вождями більшовиків існуючих у суспільстві засобів виробництва під міфічним брендом «загальнонародної» форми власності. Побудова влади у вигляді двох вертикалей — позаконституційної партійної й конституційної радянської — призвела до утворення держави, міцно пов'язаної з «народ-

Цитування: Кульчицький С. Державосупільство як фундамент більшовицької системи влади і власності. *Український історичний журнал*. 2024. № 2 (575). С. 132—141. <https://doi.org/10.15407/uhj2024.02.132>

© Видавець ВД «Академперіодика» НАН України, 2024. Стаття опублікована на умовах відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

ною товщею», але незалежної від народу. Ця держава перекинула у суспільство свій кістяк, завдяки чому суспільно-політичний режим і соціально-економічний лад злилися в єдину форму існування — державосупільство. Впродовж трьох поколінь радянське суспільство терором, пропагандою й вихованням утягувалося у спотворений світ, який формувався за лекалами комуністичного режиму. **Головним висновком** є теза про унікальність російського симбіозу держави та суспільства, що фігурував під маскуючою назвою соціалізму як першої фази Марксового комунізму. Такого симбіозу не відбулося ані у країнах, яким СРСР нав'язав так званий «комуністичний» режим після Другої світової війни, ані у союзних республіках, за винятком Російської Федерації.

Ключові слова: *більшовицька система влади і власності, державосупільство, революційний марксизм, уявлені спільноти, «соціалістичне будівництво», соціалізм / розвинутий соціалізм, «радянська влада», двоканальна структура радянської держави, «воєнний комунізм» і нова економічна політика, ленінізм та сталінізм, рашизм.*

Повномасштабна російсько-українська війна започаткувала радикальну переоцінку тривалих відносин України з Росією. Українське суспільство переконалося в тому, що російський імперіалізм являє собою екзистенційну загрозу. Двобій із державою, яка за військово-технічним потенціалом і чисельністю населення істотно перевищує Україну, все-таки має перспективу перемоги, адже нашу країну підтримують десятки демократичних держав світу. Агресор має перед собою нове втілення Об'єднаних Націй у вигляді щомісячних сесій Рамштайну, які постачають Україні зброю й підтримують здебільшого на грантовій основі її державний бюджет.

Перетворення політики «братніх обіймів» із боку Російської Федерації на збройну агресію, супроводжувану геноцидом українців на загарбаних територіях, вимагає осмислення. Після лютого 2022 р. у світі поширився термін «рашизм» для означення нового різновиду тоталітарної ідеології і практики, покладених в основу сучасного російського режиму. Не варто ототожнювати рашизм із путінізмом, як це роблять експерти, коли відривають очільника режиму від настроїв «глибинного народу». Саме через те, що путінський режим користується підтримкою російського суспільства, він дозволяє собі, володіючи статусом ракетно-ядерної держави і правом вето в Раді Безпеки ООН, кидати зухвали виклики встановленому світопорядку.

Аналізуючи зовнішню і внутрішню політику РФ у ХХІ ст., Верховна Рада України в постанові, опублікованій 2 травня 2023 р., визначила десять істотних ознак рашизму:

- системні порушення прав та основоположних свобод людини;
- культ сили й мілітаризм;
- культ особи, котра перебуває на верхівці вертикалі влади, та сакралізація інститутів держави, самозвеличення Росії й росіян за рахунок пригнічення та / або заперечення існування інших народів;
- застосування з метою реалізації експансіоністської державної політики практики поширення серед інших народів російських мови й культури, православної церкви, медіа, політичних і громадських інституцій, пропагування ідей «російського світу»;

- систематичне порушення загально визнаних принципів і норм міжнародного права, зокрема поваги до суверенітету інших держав, їх територіальної цілісності та міжнародно визнаних кордонів, недотримання засад незастосування сили чи погрози силою;
- створення, фінансування й широка підтримка незаконних збройних формувань, сепаратистських рухів, терористичних організацій на територіях суверенних держав;
- використання заборонених методів ведення війни та системне вчинення воєнних злочинів і злочинів проти людяності;
- систематичні організація та здійснення масових убивств, страт, катувань, депортацій, створення штучних умов для виникнення голоду, інших видів масового фізичного терору, геноциду, переслідування з етнічних, національних, релігійних, політичних й інших мотивів;
- регулярне застосування до інших держав практики економічного та енергетичного шантажу;
- погрози щодо застосування ядерної зброї проти інших держав та створення техногенних катастроф [1].

Єдність сучасної російської держави з вагомою часткою її суспільства не виникла на порожньому місці. Вона стала продуктом тривалого процесу, починаючи від установлення тоталітарного режиму вождями більшовиків після розпаду дореволюційної імперії. Як можна назвати систему влади і власності, що утворилася в більшовицькій Росії та в опанованих нею національних республіках?

У радянську добу ця система характеризувалася як «перша фаза» Марксового комунізму, тобто як соціалізм із розподілом матеріальних благ за працею. Компартиїні пропагандисти підкреслювали, що при соціалізмі «трудящі маси» користуються житлом, освітою й охороною здоров'я на безплатних засадах, а при повному комунізмі розподіл матеріальних благ здійснюватиметься за потребами. Прагнучи здобути популярність, М. Хрущов пообіцяв за два десятиліття перейти до повного комунізму з безплатним розподілом благ за потребами, і включив цю легковажну обіцянку до нової програми КПРС. Співрайтерам Л. Брежнев довелось терміново вигадати під назвою «розвинутого соціалізму» з розподілом благ за працею проміжну фазу між соціалізмом і повним комунізмом тривалістю в кілька десятиліть.

Винахідник більшовицької системи влади та власності, засновник радянської держави В. Ленін високо оцінював пропагандистський потенціал революційного марксизму доби «Маніфесту Комуністичної партії» (1848 р.) К. Маркса й Ф. Енгельса та визнав себе «скромним учнем» основоположників марксизму. Він розумів утопізм Марксового комунізму, який спирався на неструктуровані, аморфні спільноти — клас і суспільство (уявлені спільноти, за лексикою британського політолога Б. Андерсона) [2]. Натомість вождь більшовиків спирався на структуровані й ієрархізовані спільноти — партію та державу. Закликаючи партію більшовиків і ради робітничих та солдатських (переважно селянського походження) депутатів здійснити «пролетарську революцію», він розумів, що у ситуації поваленого самодержавства цей заклик має шанси на успіх.

Здійснювана В. Леніним і його наступниками програма встановлення більшовицької системи влади та власності складалася з трьох експропріацій:

- експропріації партії більшовиків (яка будувалася на засадах «демократичного централізму» з безумовним підпорядкуванням нижчих за ієрархією структур вищим) — її вождями;
- експропріації партією більшовиків створюваної нею радянської держави (за лексикою В. Леніна 1917 р. — держави-комуни);
- експропріації державою-комуною радянського суспільства.

Вожді, в руках котрих опинялися засоби виробництва, ставали власниками всього «народного господарства», тобто діставали змогу визначати пропорції між нагромадженням і споживанням, валютним курсом, експортом та імпортом, структурою капіталовкладень у розрізі галузей, регіонів тощо. Експропрійовані ними засоби виробництва існували під назвою «загальнонародної власності», але фактично залишалися їхньою приватною власністю. Головна ідея революційного марксизму формулювалася в «Маніфесті Комуністичної партії» коротким реченням: «Комуністи можуть виразити свою теорію одним положенням: знищення приватної власності» [3, С. 438]. Отже між комунізмом К. Маркса й Ф. Енгельса та замаскованою під комунізм більшовицькою системою власності пролягала світоглядна безодня.

Винайдена В. Леніним система власності могла функціонувати тільки в умовах злиття партії більшовиків із державою-комуною. Більшовики мусили витіснити з рад конкурентні партії меншовиків та соціалістів-революціонерів і заповнити їх членами власної партії, а також безпартійними депутатами, котрі їй «співчували». Внаслідок цього партія більшовиків починала існувати у двох різновидах: по-перше, як політична партія, що здійснювала диктатуру своїх вождів під маскувальним брэндом «диктатури пролетаріату»; по-друге, як ради, що мали управлінські функції, але підпорядковувалися комітетам більшовицької партії в усіх ланках адміністративно-територіального поділу.

Вагомим (і негативним, до речі) внеском В. Леніна в історію й теорію державотворчого процесу була побудована держава-комуна у вигляді двох паралельних вертикалей: позаконституційної партійної та конституційної радянської. Завдяки двоканальній побудові держави створювалася принципово нова міцна влада, пов'язана із народною товщею, але незалежна від народу.

Одночасно виникла додаткова вертикаль влади у вигляді органів державної безпеки. Формально вона підпорядковувалася радянській вертикалі, але фактично перебувала в розпорядженні партійної, являючи собою матеріалізоване втілення диктатури вождів. Крім боротьби з конкурентними партіями (допоки вони існували) функцією працівників держбезпеки був відбір кандидатів у депутати радянських органів, які влаштовували більшовицькі парткоми.

Між вільними виборами 1917 р. в Установчі збори й вільними виборами на І з'їзд народних депутатів СРСР, що стали наслідком конституційної реформи 1988 р., пролягла відстань у понад 70 років. Російське суспільство володіло незвичним для нього суверенітетом лише кілька місяців — від повалення самодер-

жавства до загибелі Тимчасового уряду та розпуску Установчих зборів. Упродовж трьох поколінь вожді більшовиків мали можливість насаджувати у суспільстві власні уявлення про минуле й майбутнє, світоглядні орієнтири, ставлення до зовнішнього світу, норми поведінки тощо. Терором, пропагандою та вихованням радянське суспільство втягувалося у спотворений світ, який формувався за лекалами комуністичного більшовизму.

Всі організації, що легально існували, будувалися, як і партія більшовиків, на засадах «демократичного централізму». Спілкування між ними по горизонталі, тобто в обхід керівного центру, заборонялося. Тим самим зникали осередки громадянського суспільства, які народжувалися навіть в умовах самодержавного правління російських імператорів. У суспільстві залишалися тільки вертикальні структури, котрі виконували роль «передавальних пасів» від державного центру у вигляді керівництва партії більшовиків до атомізованого населення.

Комітети більшовицької партії, починаючи від Центрального, контролювали всі ланки радянської вертикалі влади. На додаток, вони здійснювали безпосередній контроль у кожній ланці адміністративно-територіального поділу за осередками комсомолу й підпорядкованими їм організаціями піонерів і жовтеньят, а також ветеранськими, жіночими, національними, інтернаціональними. Радянська вертикаль контролювала державний та господарський апарати, профспілки і громадські організації. Додаткова вертикаль державної безпеки теж пронизувала всю товщу суспільства, складаючись зі штатних працівників та наwerbованих залякуванням або матеріальним заохоченням інформаторів. По суті, ленінсько-сталінська держава-комуна перемістила у глиб суспільства свій кістяк, знищивши одночасно всі не підпорядковані їй структури горизонтальної побудови.

У 1917 р. В. Ленін перетворив свою організацію професійних революціонерів на масову партію завдяки переходу на позиції народних низів, які проголошували гасла «Фабрики — робітникам!» і «Землю — селянам!». Тут буде доречним згадати записку колишнього міністра внутрішніх справ П. Дурново, котрий відзначився придушенням першої російської революції, а після відставки перебував на посаді імператорського радника. В лютому 1914 р. він звернувся до Миколи II з доповідною запискою, в якій радив відмежуватися від назріваючої в Європі війни. В разі поразок від сильної Німеччини, попереджав він, Росія не зможе уникнути революції, яка матиме соціальний, а не політичний характер: «Російський простолюдин, селянин і робітник однаково не шукає політичних прав, йому й непотрібних, і незрозумілих. Селянин мріє про дармове наділення його чужою землею, робітник — про передачу йому всього капіталу та прибутків фабриканта, і далі цього їхні бажання не йдуть» [4, С. 196].

Після утвердження при владі ленінський Раднарком ставився більш-менш толерантно до випадків, коли робітничі колективи під час націоналізації фабрик і заводів починали розпоряджатися ними як своєю власністю. Однак незабаром із боку верховного вождя більшовиків пролунало грізне застереження: «Величезним перекрученням основних засад радянської влади й цілковитою відмовою від соціалізму є всяке, пряме чи опосередковане, узаконення власності робітників окремої фабрики або окремої професії на їх відокремлене виробництво» [5, С. 481].

Компартійні пропагандисти почали запевняти робітничі колективи, що націоналізовані підприємства є «загальнонародним» надбанням. Щоб переконати їх у цьому, робітників залучали до участі в комуністичних осередках, виконавчих комітетах рад, фабзавкомках і профспілках. Влаштовувалися врочисті вшановування ветеранів праці, відбувалося переселення сімей робітників у «буржуазні квартали». Газети славили безплатну працю на «комуністичних суботниках». Восени 1919 р. В. Ленін уже говорив про «анархо-синдикалізм» як про «подолану небезпеку».

Ситуація на селі складалася по-іншому. Прийнятий у ніч на 9 листопада 1917 р. II Всеросійським з'їздом рад «Декрет про землю» скасовував приватну власність на неї, оголошував надра, ліси та води державною власністю й передавав у зрівняльне користування селян орні землі. Документ дозволяв селянам вільно обирати форми землекористування (подвірну, хутірську, общинну, артільну). Під тиском рад солдатських депутатів, які контролювали багатомільйонну армію, В. Ленін на цьому з'їзді заявив: «Як демократичний уряд, ми не можемо обійти постанову народних низів, хоча б ми з нею були не згодні» [6, С. 27]. Партійна програма, над якою працювали в керівництві більшовиків, вимагала організувати на селі «радянські господарства» («радгоспи») й підтримати селянські товариства для громадського обробітку землі, аж до комун.

Оскільки встановити контроль над орними землями не вдалося, держава почала тиснути на селян методами продовольчої розверстки, тобто реквізицією продуктів селянського виробництва. На VIII Всеросійському з'їзді рад (грудень 1920 р.) В. Ленін констатував: «Треба спиратися на одноосібного селянина, він такий, і в найближчий час іншим не буде, і мріяти про перехід до соціалізму та колективізації не доводиться» [7, С. 181].

Залишаючись господарями на своїй землі й переконуючись у тому, що держава переслідує вільну торгівлю та реквізує призначене на продаж зерно, селяни почали обмежувати посівні площі власними потребами. У країні негайно розгорнулася економічна криза. Шахтарі скорочували вуглевидобуток через відсутність хліба. Залізничники припиняли рух поїздів унаслідок відсутності вугілля. Транспортна криза виявилася вагомим чинником поразки 5-мільйонної Червоної армії в радянсько-польській війні 1920 р.

Навесні 1921 р. В. Ленін оголосив нову економічну політику. Продрозверстка поступилася місцем податку, з яким селян знайомили ще до посівної кампанії. Держава припинила чинити перешкоди вільній торгівлі. Було дозволено приватне підприємництво. Економічну політику 1918—1920 рр. почали характеризувати як «воєнний комунізм», тобто комунізм, нав'язаний війною, а не ленінською доктриною влади і власності. У пропагандистській брошурі «Про продовольчий податок» (квітень 1921 р.) В. Ленін гранично чітко дистанціювався від своєї попередньої політики, попереджаючи більшовиків про її небезпеку для самої партії у виразах, які не допускали кривотлумачення: «Така політика була б дурістю і самогубством тієї партії, яка спробувала б її. Дурістю, адже ця політика економічно неможлива, самогубством, адже партії, які пробують подібну політику, зазнають неминуче краху» [8, С. 222].

В історіографії замаскована В. Леніним терміном «воєнний комунізм» політика 1918—1920 рр. відділена від нової економічної політики майже непроникною стіною. Припинення непу надзвичайними заходами по хлібозаготівлях 1928 р., переростання хлібозаготівель у нову форму реквізиційної продрозверстки, що тривала з 1929 до січня 1933 рр., кампанія «ліквідації куркульства як класу» 1930—1931 рр., супроводжувана колективізацією сільського господарства, загальносоюзний голод 1932—1933 рр., включно з терористичним Голодомором на територіях України, Кубані, Нижньої Волги й Казахстану — всі ці жахливі події «соціалістичного будівництва» приписуються ініціативі Й. Сталіна. Завдяки цьому у світовій історіографії міцно утвердився термін «сталінізм», який існує паралельно терміну «ленінізм», але окремо від нього.

Насправді, однак, ленінський «комуністичний штурм» відрізнявся від сталінського тільки тим, що відбувався у ситуації громадянської війни. У 1918—1920 рр. держава-комуна ще не встигла зайти у суспільство всіма своїми організаційними, силовими і пропагандистськими органами, щоб створити ту систему влади та власності, яка існувала перед внутрішнім зором першого верховного вождя більшовиків. Тільки цим можна пояснити, що в момент найглибшої економічної кризи, супроводжуваної провалом спроб Кремля поглинути Польщу, вийти на кордони Німеччини й заволодіти ресурсами розвинутих країн Європи, він наказав зупинитися та оголосив свою попередню політику «дурістю і самогубством».

Якщо шукати першовитоки політики, яку досі треба позначати не конкретним терміном, а в описовій формі (як систему влади і власності), тому що вона не має іншої назви, ніж надана їй вождями більшовицької партії («соціалізм», «розвинутий соціалізм»), слід звернутися не до уроків непу, а до змісту комуністичного штурму 1918—1920 рр. Сталінський штурм не мав під собою іншої основи.

Вивчаючи праці основоположників марксизму, В. Ленін солідаризувався з їхнім умоглядним твердженням про те, що вже в першій фазі комунізму, тобто за соціалізму розподіл матеріальних благ здійснюватиметься без участі товарно-грошових відносин і вільного ринку. Написана ним та прийнята в березні 1919 р. програма РКП(б) вимагала досягти саме цієї мети в будівництві соціалізму: «У галузі розподілу завдання радянської влади в даний час полягає в тому, щоб неухильно продовжувати заміну торгівлі планомірним, організованим у загальнодержавному масштабі розподілом продуктів. Метою є організація всього населення в єдину мережу споживчих комун, здатних із найбільшою швидкістю, планомірністю, економією та з найменшою затратою праці розподіляти всі необхідні продукти, строго централізуючи весь розподільчий апарат» [9, С. 440].

Розпочаті з 1918 р. спроби державного апарату перетворити товари на продукти й ліквідувати вільний ринок істотно поглибили економічну кризу та вкінці зруйнували популярність більшовиків у селянському середовищі. Вивчаючи перші здобутки нової економічної політики, вождь зрозумів, що державі-комуні під силу трансформувати вільний ринок на регульований і розподіляти матеріальні блага, користуючись товарно-грошовими відносинами. Щоб досягти цього, держава повинна була витіснити з ринку приватних підприємців та взяти

на себе як виробництво, так і розподіл матеріальних благ. Тимчасово допускаючи непманів до участі у відродженні економіки, В. Ленін ставив перед державним апаратом дилему «хто кого?» — чи ринкова стихія переможе радянську владу, чи комунобільшовизм знищить усі прояви приватного підприємництва.

Розраховуючи на другий варіант, В. Ленін поспішив внести істотну поправку у твердження основоположників марксизму про відсутність товарно-грошових відносин у першій фазі комунізму. У статті «Про кооперацію», продиктованій на початку січня 1923 р., він заявив: «Ми змушені визнати докорінну зміну всієї точки зору нашої на соціалізм» [10, С. 37]. Щоправда, не роз'яснив мотивів, які привели його до такого радикального висновку.

Розглядаючи державосупільство як фундамент ленінської системи влади і власності, потрібно з'ясувати, чи домоглися політичні режими, нав'язані Кремлем іншим країнам після Другої світової війни, ввійти в товщу своїх суспільств. Таке завдання потребує спеціального дослідження. Проте наперед можна сказати, що в окупованих Радянським Союзом країнах «соціалістичної співдружності» не відбулося симбіозу держави й суспільства. Можливим винятком була ситуація в Німецькій Демократичній Республіці. Подібний до радянського політичний режим КНР співіснує з суспільством, яке має тривалі, від V ст. до н. е. традиції конфуціанства як етико-філософського вчення, поєданого з ідеологією та релігією.

Розпад радянської імперії показав, наскільки різними були союзні республіки, котрі співіснували у силовому полі диктатури вождів КПРС. Балтія відразу взяла курс на інтеграцію з Європейським Союзом. У Центральній Азії відродилися соціально-культурні відносини, що панували тут до поглинення цього регіону Російською імперією. «Загальнонародна власність» на засоби виробництва після зникнення ЦК КПРС в Росії та в Україні перетворилася на нічийну й була розтягнута новоявленими «олігархами».

Процес трансформації України з радянської республіки на олігархічну, і з олігархічної — на демократичну розтягнувся на декілька десятиліть. Поступово звільняючись від економічної, культурної, релігійної і психологічної залежності від Росії, Україна «майданами» реагувала на спроби північної сусідки збити її з євроатлантичного курсу.

Тим часом олігархічна Росія проіснувала недовго. Фундамент більшовицької системи влади і власності був підірваний розпадом СРСР, але у цій державоутворюючій республіці не зникли остаточно зв'язки між «глибинним народом» та уламками радянських державних структур. Коли вони відновилися в дещо оновленому вигляді та стали пануючими, олігархи втратили політичний вплив і перетворилися на «гаманці» колишніх кадебістів. Народився рашизм як нова форма властивих російському соціуму традицій імперіалізму, шовінізму й патерналізму. Україна опинилася у самому центрі двобою між рашизмом і демократичним світом.

REFERENCES / СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Postanova Verkhovnoi Rady Ukrainy «Pro Zaiavu Verkhovnoi Rady Ukrainy “Pro vykogystannia politychnym rezhymom rosiiskoi federatsii ideolohii rashyzmu, zasudzhennia zasad i praktyk rashyzmu yak totalitarnykh i liudynonenavysnytskykh»» vid 2 travnia 2023 r., № 3078-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3078-20#Text> [in Ukrainian].
[Постанова Верховної Ради України «Про Заяву Верховної Ради України “Про використання політичним режимом російської федерації ідеології рашизму, засудження засад і практик рашизму як тоталітарних і людиноненависницьких”» від 2 травня 2023 р., № 3078-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3078-20#Text> (дата звернення: 27.11.2023)].
2. Anderson, B. *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. London: Verso, 1991.
3. Marks, K., Engels, F. *Manifest Kommunisticheskoy partii*. *Marx K., Engels F. Sochineniya*. Vol. 4. Moscow, 1955. 419-159 [in Russian].
[Маркс К., Энгельс Ф. Манифест Коммунистической партии. *Маркс К., Энгельс Ф. Сочинения*. Изд. 2-е. Т. 4. Москва: Гос. изд-во полит. лит-ры, 1955. С. 419—159].
4. Zapiska Durnovo. *Krasnaya nov*. Moscow, 1922. 6: 178-201 [in Russian].
[Записка Дурново. *Красная новь*. Москва, 1922. Кн. 6. С. 178—201].
5. Lenin, V.I. O demokratizme i socialisticheskom kharaktere Sovetskoj vlasti. *Lenin V.I. Polnoe sobranie sochinenij*. Vol. 36. Moscow, 1969. 479 [in Russian].
[Ленин В.И. О демократизме и социалистическом характере Советской власти. *Ленин В.И. Полное собрание сочинений*. Т. 36. Москва: Изд-во полит. лит-ры, 1969. С. 479].
6. Lenin, V.I. Doklad o zemle 26 oktyabrya (8 noyabrya). *Lenin V.I. Polnoe sobranie sochinenij*. Vol. 35. Moscow, 1974. 23-24 [in Russian].
[Ленин В.И. Доклад о земле 26 октября (8 ноября). *Ленин В.И. Полное собрание сочинений*. Т. 35. Москва: Изд-во полит. лит-ры, 1974. С. 23—24].
7. Lenin, V.I. Rech pri obsuzhdenii zakonoproekta SNK "O merakh ukrepleniya i razvitiya krestyanskogo selskogo khozyajstva" na frakcii RKP(b) VIII sezda Sovetov 24 dekabrya. *Lenin V.I. Polnoe sobranie sochinenij*. Vol. 42. Moscow, 1970. 178-184 [in Russian].
[Ленин В.И. Речь при обсуждении законопроекта СНК «О мерах укрепления и развития крестьянского сельского хозяйства» на фракции РКП(б) VIII съезда Советов 24 декабря. *Ленин В.И. Полное собрание сочинений*. Т. 42. Москва: Изд-во полит. лит-ры, 1970. С. 178—184].
8. Lenin, V.I. O prodovolstvennom naloge. *Lenin V.I. Polnoe sobranie sochinenij*. Vol. 43. Moscow, 1970. 205-245 [in Russian].
[Ленин В.И. О продовольственном налоге. *Ленин В.И. Полное собрание сочинений*. Т. 43. Москва: Изд-во полит. лит-ры, 1970. С. 205—245].
9. Lenin, V.I. Programma Rossijskoj kommunisticheskoy partii (bolshevikov). *Lenin V.I. Polnoe sobranie sochinenij*. Vol. 38. Moscow, 1969. 417-446 [in Russian].
[Ленин В.И. Программа Российской коммунистической партии (большеви́ков). *Ленин В.И. Полное собрание сочинений*. Т. 38. Москва: Изд-во полит. лит-ры, 1969. С. 417—446].
10. Lenin, V.I. Pro kooperatsiiu. *Lenin V.I. Ostanni lysty i statti*, 23 hrudnia 1922 r. — 2 bereznia 1923 r. Kyiv, 1989 [in Ukrainian].
[Ленин В.И. Про кооперацію. *Ленин В.И. Останні листи і статті*, 23 грудня 1922 р. — 2 березня 1923 р. Київ: Політвидав України, 1989].

Надійшла / Received 29.01.2024

Stanislaw KULCHYTSKYI

Doctor of Historical Sciences (Dr. Hab. in History), Professor, Chief Research Fellow,
Department of History of Ukraine 20—30s of Twentieth Century,

Institute of History of Ukraine of the NAS of Ukraine (Kyiv, Ukraine)

s_kul@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0001-7561-5374>

STATE-SOCIETY AS THE FOUNDATION OF THE BOLSHEVIK SYSTEM OF POWER AND PROPERTY

The research goal is to substantiate the essence of the neologism “state-society”, which formed the basis of the Bolshevik system of power and property. In Soviet times, this system was called socialism / developed socialism, i.e., the “first phase” of Marx’s communism with the distribution of material goods according to the labor invested. **The research methodology** consists of the application of a critical rethinking of the standard provisions of Marxism-Leninism, which affirmed the inextricable connection between the Bolshevik regime created in the Soviet Union and the socio-economic system built by this regime with the revolutionary Marxism of the era of the “Manifesto of the Communist Party” by K. Marx and F. Engels. **The scientific novelty** lies in proving the worldview chasm between the fundamentally utopian Marxist doctrine of communism and the very real content of the system of power and property introduced by V. Lenin and developed by his successors, which appeared under the name of “socialist construction”. Three consecutive expropriations carried out in Russia and the national republics enslaved by it (the Bolshevik party — by its leaders, the Soviet state — by the Bolshevik party, the Soviet society — by the state commune) led to the appropriation by the Bolshevik leaders of the means of production that existed in society under the mythical brand of the “nationwide” form of ownership. The construction of power in the form of two verticals — extra-constitutional party vertical and constitutional Soviet one — led to the formation of a state strongly connected with the popular elite, but independent of the people. This state threw its backbone into the society thanks to which the socio-political regime and the socio-economic system merged into a single form of existence — the state-society. For three generations, through terror, propaganda and education, Soviet society was dragged into a distorted world, which was formed according to the models of Communo-Bolshevism. **The main conclusion** is the thesis about the uniqueness of the Russian symbiosis of the state and society, which appeared under the disguised name of socialism as the first phase of Marx’s communism. Such a symbiosis did not occur either in the countries to which the Soviet Union imposed the so-called “communist” regime after the World War II, or in the union republics, with the exception of the Russian Federation.

Keywords: *Bolshevik system of power and property, state-society, revolutionary Marxism, imagined communities, “socialist construction”, socialism / developed socialism, “Soviet power”, two-channel structure of the Soviet state, “war communism” and the new economic policy, Leninism and Stalinism, Rashism / Ruscism.*